



Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2012 en 2013

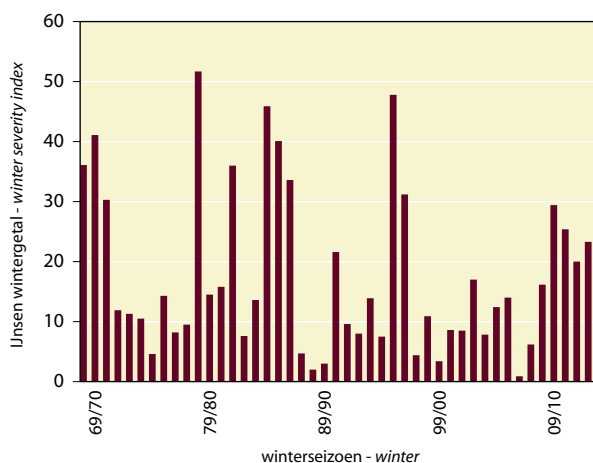
Deel van de kolonie Witwangsterns in de Kropswolderbuitenpolder, 22 augustus 2012. *Part of the breeding colony of Whiskered Terns in the Kropswolderbuitenpolder.* (foto Gerrit Kiekebos)

Ook in 2012 en 2013 waren weer veel vogelaars in de weer om kolonievogels en zeldzame broedvogels te tellen. Ze voegden daarmee twee jaren toe aan de ononderbroken reeks vanaf 1992. Het leverde onder meer tientallen paren Witwangsterns op, het eerste recente succesvolle broedgeval van een Hop en nieuwe Nederlandse broedvogels in de vorm van Kuifaalscholver en Pontische Meeuw. De Grauwe Gors lijkt echter voor ons land verloren te gaan.

Arjan Boele, Fred Hustings, Joost van Bruggen, Kees Koffijberg, Jan-Willem Vergeer, Calijn Plate & Tom van der Meij

Dankzij de inzet van een grote schare vrijwilligers en enkele tientallen professionals is het mogelijk om jaarlijks de stand van 17 soorten kolonievogels en ruim 100 schaarse en zeldzame broedvogelsoorten te volgen. Hiertoe behoren ook de meeste soorten van de Rode Lijst. De soorten worden landdekkend geïnventariseerd of op de belangrijkste broedplaatsen. Het onderzoek, onder coördinatie van Sovon Vogelonderzoek Nederland (Sovon), vindt plaats in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het vormt onderdeel van het landelijke Netwerk Ecologische Monitoring, waarbij wordt samengewerkt met Rijkswaterstaat en provincies. Het Ministerie van Economische Zaken ondersteunt het onderzoek financieel.

Dit artikel vormt een vervolg op eerdere jaaroverzichten in *Limosa* (meest recente: Boele *et al.* 2014a). Het vat de resultaten samen uit de jaren 2012 en 2013, die in veel uitgebreidere vorm zijn gepubliceerd in jaarrapporten (Boele *et al.* 2014b, 2015).



Figuur 1. Strengheid van de winters in Nederland vanaf 1968/69, uitgedrukt in het wintergetal van IJnsen (1991). *Index of winter severity according to the scale of IJnsen, ranging from 0 (extremely mild) to 60 (severe winter).*

METHODE

Het onderzoek wordt uitgevoerd volgens vaste richtlijnen voor veldwerk en interpretatie van de veldgegevens, vastgelegd in een handleiding (van Dijk & Boele 2011). Interpretatie vindt in toenemende mate plaats met behulp van de Auto-cluster-applicatie, waarmee territoria geautomatiseerd – en dus gestandaardiseerd en goed reproduceerbaar – worden bepaald (van Dijk *et al.* 2013).

Districtscoördinatoren verzorgen de regionale coördinatie en controleren de binnengekomen gegevens. Daarnaast bestaat er een samenwerking met onderzoekers, werkgroepen en instituten die zich op specifieke soorten richten zoals H. van der Kooij e.a. (Purperreiger), Stichting Ooievaars Research & Knowhow STORK, Werkgroep Lepelaar, Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Werkgroep Slechtvalk Nederland, Kerkuilenwerkgroep Nederland, Steenuilen Overleg Nederland STONE, Oehoewerkgroep Nederland, Werkgroep Ruigpootuilen, Werkgroep Bijeneters Nederland, Stichting Bargerveen (Grauwe Klauwier), en R.L. Vogel (Raaf). Organisatie en uitvoering van de inventarisaties in het Deltagebied is in handen van Rijkswaterstaat (Strucker *et al.* 2013, 2014). Gegevens uit het Waddengebied waren in 2012 vollediger dan in andere jaren dankzij de eens per zes jaar georganiseerde integrale broedvogeltelling.

Bij de meeste soorten kolonievogels wordt jaarlijks 70-90% van de landelijke populatie geteld. De Huiszwaluw (ca. 50%) wordt gevolgd in vaste steekproefgebieden. Landelijke teldekking is ook het streven bij zeldzame en goed telbare soorten zoals Korhoen, Blauwe Kiekendief en Strandplevier. Bij de meeste overige soorten spitst de inventarisatie zich toe op voor de soort belangrijke broedgebieden (Roerdomp, Grauwe Klauwier). Sommige soorten zijn dermate schaars, diffuus verspreid en/of lastig te inventariseren dat losse broedmel-

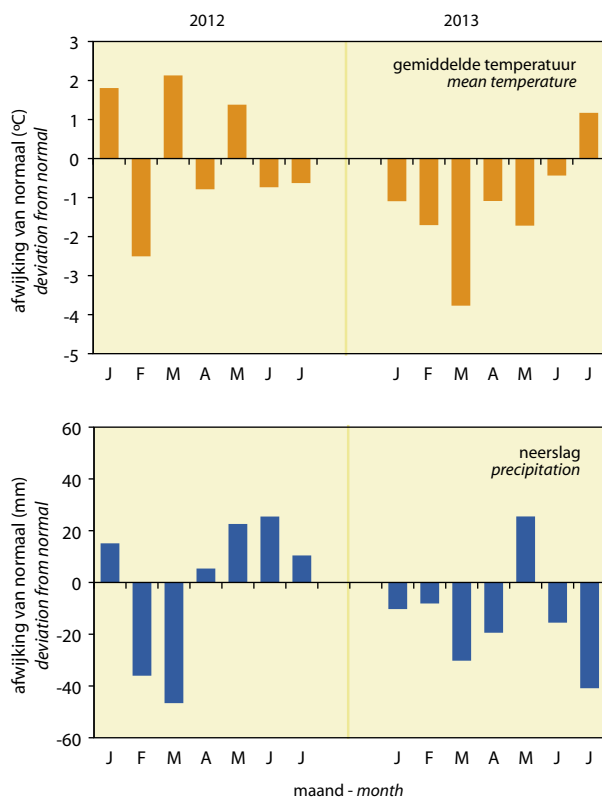
dingen een belangrijke component vormen (Kemphaan, Kramsvogel), waaronder die via de website Waarneming.nl. Bij zeer zeldzame soorten volgt Sovon het oordeel van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA, zie ook www.dutchavifauna.nl). Tabel 1 geeft een overzicht van de volledigheid van het onderzoek per soort.

Indexen, trends en (zo mogelijk) schattingen worden berekend met het door het CBS ontwikkelde programma TRIM (*Trends and Indices for Monitoring purposes*). Hierbij worden gegevens voor ontbrekende jaren bijgeschat op basis van loglineaire Poisson-regressie (van Strien & Pannekoek 1999). Verdere details omtrent de organisatie en volledigheid van het onderzoek, resultaten per soort, alsmede een overzicht van alle gegevensbronnen geven Boele *et al.* (2014b, 2015). Trends en verspreidingsgegevens zijn (landelijk en provinciaal) ook online toegankelijk via www.sovon.nl/soorten.

Weersomstandigheden

De winter van 2011/12 was 'normaal' in de terminologie van IJnsen (1991), maar kende net als zijn drie voorgangers serieuze koudeperiodes. Een officiële koudegolf van 30 januari t/m 8 februari, de eerste sinds januari 1997, leidde tot uitgebreide ijsbedekking, ook in de Waddenzee. De kou domineerde in heel Europa, inclusief het Middellandse Zeegebied. Sneeuwval van betekenis bleef bij ons uit. Het voorjaar kende naast stabiele hogedrukomstandigheden (maart, tweede helft mei) veelal wisselvallig weer. Met name in juni en juli bleven de temperaturen vrij laag. Hoge waterstanden in het rivierengebied kwamen niet voor in het broedseizoen. In het Waddengebied daarentegen, liepen lager gelegen kwelders en platen tussen april en juli maandelijks op 2-4 dagen onder water. Hierdoor gingen nesten van o.a. Lepelaar, steltlopers, meeuwen en sterns verloren.

Ook de winter van 2012/13 was 'normaal' en daarmee duidelijk kouder dan de reeks van elf zachte(re) winters van 1997-2008 (figuur 1). Extreme koude of langdurige vorstperiodes kwamen echter niet voor. Veel opvallender was het koude voorjaar (figuur 2). Maart begon zacht maar kende een terugkeer van soms strenge vorst en groeide uit tot de op zes na koudste maartmaand sinds de metingen in 1901 begonnen. De laatste decade was zelfs de koudste ooit. Ook in april-juni bleven de temperaturen onder het langjarig gemiddelde, wat leidde tot een verlaat groeiseizoen. Pas in juli en augustus stegen de temperaturen tot bovengemiddelde waarden. De waterstanden in de grote rivieren waren aanvankelijk laag tot normaal, maar stegen tussen 21 mei en 7 juni met ruim 3,5 m. Het leidde tot overstromingen van de uiterwaarden van IJssel, Nederrijn en Lek zoals we in geen jaren hadden gezien. In de Waddenzee kwam het peil tussen eind mei en eind juli verschillende malen hoog. Dit veroorzaakte overstroming van enkele laaggelegen kwelders en platen, maar grote nestverliezen onder broedvogels werden niet geconstateerd.



Figuur 2. Weerbeeld in winter en voorjaar 2012-2013. Gegeven zijn de gemiddelde temperaturen en de neerslag per maand op het weerstation De Bilt, uitgedrukt als de afwijking ten opzichte van het gemiddelde over de periode 1981-2010 (gegevens KNMI). Mean temperature and total precipitation in January-July 2012-2013, expressed as deviations from the long-term average.

RESULTATEN

Tabel 1 geeft de in beide jaren getelde aantallen weer, inclusief een inschatting van de volledigheid van het onderzoek. Indien mogelijk wordt een landelijke schatting gepresenteerd. Hieronder volgt een samenvatting van de resultaten per soort.

Zwanen tot en met eenden

Opnieuw nestelden er *Wilde Zwanen* bij Wapserveen in Zuidwest-Drenthe, voor het achtste en negende opeenvolgende jaar. In beide jaren mislukte het broedsel. Een tweede paar bouwde in 2013 een nest in de omgeving van de vaste plek maar verliet de locatie. Het mannetje was in 2007 als jong geringd op de vaste broedplaats.

Een paartje *Sneeuwganzen* van de witte fase had in 2013 bij Lekkerkerk ZH drie pullen bij zich. In mei van dat jaar alarmeerde een paar in het Wormer- en Jisperveld NH, maar jongen of een nest zijn niet waargenomen. Zekere broedgevallen van vrij vliegende, maar vermoedelijk uit gevangenschap ontsnapte, *Sneeuwganzen* zijn alleen bekend uit 1999

en 2009. Een ongeringde *Kleine Rietgans*, gepaard met een *Gauwe Gans* *Anser anser*, begeleidde in 2012 vijf pullen op de hoek tussen de Grevelingendam en de Philipsdam ZI. Broedgevallen van deze arctische soort zijn niet bekend uit ons land. Adoptie (man *Kleine Rietgans* sluit zich aan bij vrouw *Gauwe Gans* met jongen) was echter niet uitgesloten. Langs de Maas bij Cuijk NB vertoeft sinds 2009 een ongeringde man *Dwerggans*. De vogel is gepaard met een *Gauwe Gans* en het paar werd in (2011 en) 2012 vergezeld door pullen.

De populatie *Brandganzen* maakte sinds de vestiging in de jaren zeventig een enorme groei door. De jaarlijkse toename sinds 1990 bedraagt gemiddeld 34% maar vlakkt in recente jaren duidelijk af. Dit houdt waarschijnlijk verband met een sterk afgenomen overleving als gevolg van afschot in de zomer. Dit gebeurt met name in Zuid-Holland, waar in het Noordelijk Deltagebied de grootste kolonies van ons land liggen (van der Jeugd 2012). Schattingen van de Nederlandse stand kennen een brede marge (8900-25 500 paren in 2012; Schekkerman 2012).

Na een tweetal topjaren (420-480 paren) zakte de stand van de *Krooneend* iets (370-430 paren in 2013, figuur 3). Dit kwam vooral door enige afname in de Randmeren (190 paren), terwijl de stand in de Vinkeveense Plassen Ut (ca. 100) stabiel bleef. Buiten deze kerngebieden namen de aantallen toe in de duinmeren van Meijndel/Berkheide ZH (27) en langs de Friese IJsselmeerkust (15) (getallen uit 2013).

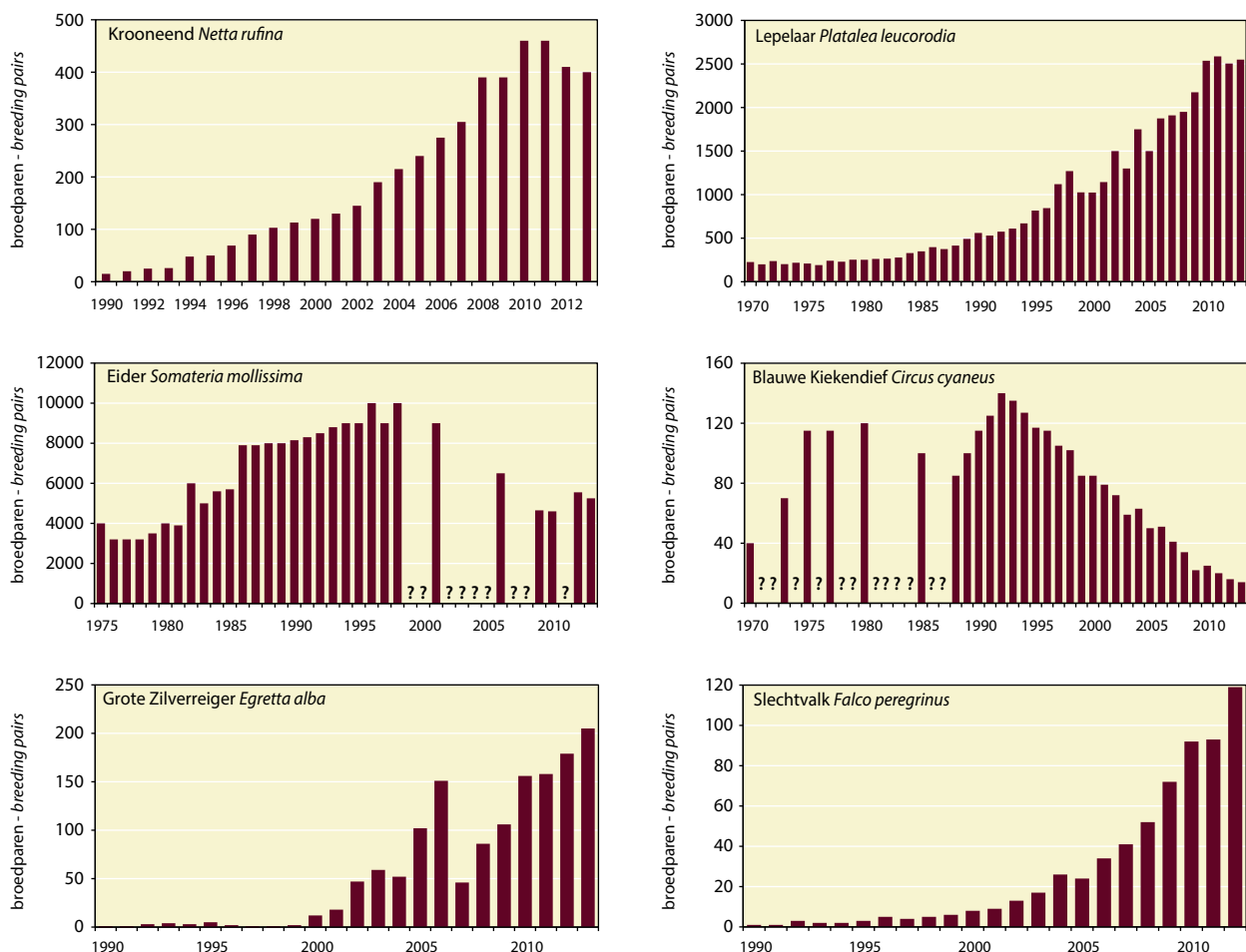
Het aantal gemelde broedparen *Rosse Stekelstaart* bleef onder de tien en is daarmee binnen enkele jaren gehalveerd. Ook de winteraantallen nemen af (Deuzeman & Slaterus 2014). De Britse populatie, de vermoedelijke bron van de Nederlandse vogels, nam door intensieve bestrijding af van ca. 700 paren omstreeks 1990 naar minder dan 30 in recente jaren. Daarmee moet ongewenste hybridisatie met de in Zuidwest-Europa voorkomende, bedreigde *Witkopeend* worden voorkomen (Henderson 2009).

(Op volgende bladzijden)

Tabel 1. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2012-2013. Achtereenvolgens worden per jaar gegeven: het getelde aantal paren (tussen haakjes inclusief niet volledig gedocumenteerde gevallen), eventueel een schatting van de totale Nederlandse populatie, een inschatting van de volledigheid van het onderzoek (a= >90% van de populatie geteld, b= 71-90%, c= 40-70%, d= <40%, ?= onbekend/toevalstreffers, x= niet geteld), en de populatieontwikkeling in 1990-2013 (variërend van significant sterke toename (++) naar significant sterke afname (--); deze trendinformatie ontbreekt (?) bij zeer zeldzame of incidentele broedvogels). Colonial and rare breeding birds in the Netherlands in 2012-2013. For each year the following data are given: counted and estimated numbers (between brackets including incompletely documented records), the coverage of the survey (a= >90% of population counted to d= <40% counted, ?= unknown and x= not counted, and the trend over the period 1990-2013 ranging from strong significant increase (++) to strong significant decrease (--).

soort <i>species</i>	2012 geteld count	2012 geschat estimate	2012 dekking coverage	2013 geteld count	2013 geschat estimate	2013 dekking coverage	trend 1990- 2013	trend 2004- 2013
Zwarte Zwaan <i>Cygnus atratus</i>	22	?	?	12	?	?	?	?
Wilde Zwaan <i>Cygnus cygnus</i>	1	1	a	2	2	a	?	?
Indische Gans <i>Anser indicus</i>	20	10-310	?	61	?	?	?	?
Sneeuwgans <i>Anser caerulescens</i>	2	?	?	2	?	?	?	?
Zwaangans <i>Anser cygnoides</i>	0	?	?	1	?	?	?	?
Kleine Rietgans <i>Anser brachyrhynchus</i>	0-1	?	?	0-1	0	?	?	?
Dwerggans <i>Anser erythropus</i>	1	?	?	0-2	?	?	?	?
Kolgans <i>Anser albifrons</i>	239	540-2350	d	241	?	d	++	+
Kleine Canadese Gans <i>Branta hutchinsii</i>	79	?	?	176	?	?	?	?
(Grote) Canadese Gans <i>Branta canadensis</i>	1930	5200-10 400	d	2795	?	d	++	++
Brandgans <i>Branta leucopsis</i>	7872	8900-25 500	c	9859	?	c	++	++
Casarca <i>Tadorna ferruginea</i>	5	?	?	3 (7)	?	?	?	?
Krooneend <i>Netta rufina</i>	369	380-440	a	365	370-430	a	++	+
Muskuseend <i>Cairina moschata</i>	1	?	?	3	?	?	?	?
Carolinaeend <i>Aix sponsa</i>	2	?	?	2	?	?	?	?
Mandarijneend <i>Aix galericulata</i>	63	?	?	72	?	?	?	?
Rosse Stekelstaart <i>Oxyura jamaicensis</i>	8	?	?	8 (9)	?	?	++	?
Eider <i>Somateria mollissima</i>	5473	5500-5600	a	5188	5200-5300	a	-	-
Nonnetje <i>Mergellus albellus</i>	3	3	a	2	2	a	?	?
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>	3	?	?	3 (6)	?	?	0	?
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>	27 (38)	55-85	c	48	55-70	c	++	++
Smient <i>Anas penelope</i>	11 (24)	?	?	19 (26)	?	?	+	?
Pijlstaart <i>Anas acuta</i>	10 (17)	?	?	5 (7)	?	?	?	?
Korhoen <i>Tetrao tetrix</i>	2	2	a	3	3	a	--	--
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo (sinensis)</i>	23 563	23 500-24 000	a	19 460	19 500-19 800	a	+	0
Grote Aalscholver <i>Phalacrocorax c. carbo</i>	3	?	?	2	?	?	?	?
Kuifaalscholver <i>Phalacrocorax aristotelis</i>	1	1	a	2	2	a	?	?
Roerdomp <i>Botaurus stellaris</i>	228	250-300	b	295	310-360	b	+	0
Woudaap <i>Ixobrychus minutus</i>	14	?	?	16	?	?	+	?
Kwak <i>Nycticorax nycticorax</i>	26	26-36	b	23	26-34	b	++	0
Kleine Zilverreiger <i>Egretta garzetta</i>	30	30-35	a	35	35-45	a	++	--
Grote Zilverreiger <i>Casmerodius albus</i>	174	174-184	a	200	200-210	a	++	++
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	8787	9 700-10 100	b	6989	8150-8350	b	-	-
Purperreiger <i>Ardea purpurea</i>	669	700-750	a	768	770-790	a	+	+
Ooievaar <i>Ciconia ciconia</i>	481	800-900	c	785	825-875	a	++	++
Zwarte Ibis <i>Plegadis falcinellus</i>	0 (1)	0	a	0	0	a	?	?
Heilige Ibis <i>Threskiornis aethiopicus</i>	0	0	a	0	0	a	?	--
Lepelaar <i>Platalea leucorodia</i>	2477	2480-2530	a	2527	2530-2570	a	++	+
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>	9 (11)	9-11	a	9 (12)	9-12	a	++	?
Geoorde Fuut <i>Podiceps nigricollis</i>	392	410-480	b	404	410-470	a	+	0
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	2	2	a	2	2	a	?	?
Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	1	1	a	2	2	a	?	?
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	4	4	a	5	5	a	?	?
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	779	?	c	691	?	c	-	-
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	16	16	a	14	14	a	--	-
Grauwe Kiekendief <i>Circus pygargus</i>	42	42	a	36	36	a	+	0
Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	113	113-125	a	126	126-140	a	++	++
Porseleinhoen <i>Porzana porzana</i>	182	210-280	b	182	210-280	b	-	?
Klein Waterhoen <i>Porzana parva</i>	2 (6)	?	?	3 (11)	?	?	?	?
Kleinst Waterhoen <i>Porzana pusilla</i>	37	?	?	19	?	?	?	?
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	259	280-300	b	106	110-120	a	+	0
Kraanvogel <i>Grus grus</i>	5 (8)	5-8	a	5 (9)	5-9	a	?	?
Steltkluut <i>Himantopus himantopus</i>	18	18	a	5	5	a	0	+
Kluut <i>Recurvirostra avosetta</i>	4885	5000-5300	a	4739	4900-5200	a	-	-
Kleine Plevier <i>Charadrius dubius</i>	810	?	b	883	?	b	+	+
Bontbekplevier <i>Charadrius hiaticula</i>	310	340-400	b	293	310-350	b	0	-
Strandplevier <i>Charadrius alexandrinus</i>	180	195-215	a	133	135-145	a	-	-
Kemphaan <i>Philomachus pugnax</i>	4 (24)	?	?	11 (24)	?	?	--	?
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>	12	?	?	12	?	?	+	?
Drieteenmeeuw <i>Rissa tridactyla</i>	0	?	x	0	?	x	?	?
Kokmeeuw <i>Chroicocephalus ridibundus</i>	107 136	111 000-114 000	a	110 097	126 000-131 000	b	-	0

soort <i>species</i>	2012 geteld count	2012 geschat estimate	2012 dekking coverage	2013 geteld count	2013 geschat estimate	2013 dekking coverage	trend 1990- 2013	trend 2004- 2013
Dwergmeeuw <i>Hydrocoloeus minutus</i>	1	?	?	1	?	?	?	?
Zwartkopmeeuw <i>Larus melanocephalus</i>	2017	2040-2100	a	2402	2400-2500	a	++	++
Stormmeeuw <i>Larus canus</i>	2666	?	c	3495	3900-4100	b	-	-
Kleine Mantelmeeuw <i>Larus fuscus</i>	88 423	102 000-113 000	b	64 344	95 000-110 000	c	++	+
Zilvermeeuw <i>Larus argentatus</i>	46 029	49 000-51 000	a	29 969	40 000-44 000	b	-	-
Geelpootmeeuw <i>Larus michahellis</i>	8	?	?	8	?	?	?	?
Pontische Meeuw <i>Larus cachinnans</i>	1	?	?	1	?	?	?	?
Grote Mantelmeeuw <i>Larus marinus</i>	44	44-46	a	61	61-65	a	++	++
Dwergstern <i>Sternula albifrons</i>	777	820-840	a	885	880-900	a	+	?
Witwangstern <i>Chlidonias hybrida</i>	26	26	a	11	11	a	?	?
Zwarte Stern <i>Chlidonias niger</i>	1236	1370-1450	b	1414	1450-1520	a	0	0
Grote Stern <i>Sterna sandvicensis</i>	15 694	15 680-15 720	a	14 899	14 800-15 000	a	+	?
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	15 528	17 850-18 350	b	15 561	16 250-17 250	a	-	-
Noordse Stern <i>Sterna paradisaea</i>	1003	1040-1060	a	925	900-950	a	-	-
Grote Alexanderparkiet <i>Psittacula eupatria</i>	9	?	?	11	?	?	?	?
Halsbandparkiet <i>Psittacula krameri</i>	260	?	?	301	?	d	++	++
Monniksparkiet <i>Myiopsitta monachus</i>	3	?	?	5	?	?	?	?
Kerkuil <i>Tyto alba</i>	2491	2550-2750	a	1214	1250-1350	a	++	-
Oehoe <i>Bubo bubo</i>	11	11-13	a	16	16-18	a	++	+
Steenuil <i>Athene noctua</i>	2109	?	d	2501	?	d	-	0
Velduil <i>Asio flammeus</i>	31	31-37	a	23	23-28	a	--	?
Ruigpootuil <i>Aegolius funereus</i>	0 (2)	?	?	0	0	?	?	?
Nachtzwaluw <i>Caprimulgus europaeus</i>	1549	?	c	1595	?	c	++	++
IJsvogel <i>Alcedo atthis</i>	191	260-310	c	267	340-400	b	++	--
Bijeneter <i>Merops apiaster</i>	2	2	a	3	3	a	?	?
Hop <i>Upupa epops</i>	1	1	a	0	0	a	?	?
Draaihals <i>Jynx torquilla</i>	12	?	?	22	?	?	-	?
Middelste Bonte Specht <i>Dendrocopos medius</i>	431	460-550	b	509	540-620	b	++	++
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	360	390-430	b	270	340-400	b	+	++
Noordse Kauw <i>Corvus m. monedula</i>	2	?	?	5	?	?	?	?
Huis kraai <i>Corvus splendens</i>	2	?	?	9	9-12	a	+	?
Roek <i>Corvus frugilegus</i>	49 740	52 750-55 750	a	45 996	48 500-51 000	a	0	-
Bonte Kraai <i>Corvus cornix</i>	2	?	?	1	?	?	?	?
Raaf <i>Corvus corax</i>	60	85-100	c	107	110-120	a	+	0
Buidelmees <i>Remiz pendulinus</i>	62	70-90	b	48	55-75	b	--	?
Baardman <i>Panurus biarmicus</i>	728	?	c	1033	1400-1800	c	-	-
Kuifleeuwerik <i>Galerida cristata</i>	2	2-4	b	2	2-3	a	--	-
Oeverzwaluw <i>Riparia riparia</i>	16 679	20 000-25 000	b	16 908	20 000-24 000	b	+	-
Huiszwaluw <i>Delichon urbicum</i>	36 912	?	c	35 226	?	c	+	+
Cetti's Zanger <i>Cettia cetti</i>	320	?	c	452	550-750	c	++	++
Bruinkopdiksnavelmees <i>Paradoxornis webbianus</i>	1	?	?	0	?	?	?	?
Grauwe Fitis <i>Phylloscopus trochiloides</i>	0	?	?	1	?	?	?	?
Bergfluit <i>Phylloscopus bonelli</i>	1	?	?	0	?	?	?	?
Iberische Tjiftjaf <i>Phylloscopus ibericus</i>	1	?	?	2	?	?	?	?
Krekelzanger <i>Locustella fluviatilis</i>	4	?	?	2	?	?	?	?
Orpheusspotvogel <i>Hippolais polyglotta</i>	4	?	?	4	?	?	?	?
Grote Karekiet <i>Acrocephalus arundinaceus</i>	151	160-190	b	104	120-150	b	-	-
Graszanger <i>Cisticola juncidis</i>	7	7-15	c	6	6-12	c	++	--
Kortsnavelboomkruiper <i>Certhia familiaris</i>	78	?	?	73	?	?	?	?
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>	8	20-50	?	4	15-40	?	-	-
Noordse Nachtegaal <i>Luscinia luscinia</i>	0	?	?	2	?	?	?	?
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	142	?	c	189	?	c	-	0
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	241	260-290	b	173	210-250	b	--	-
Kleine Vliegenvanger <i>Ficedula parva</i>	1	?	?	0	?	?	?	?
Engelse Kwikstaart <i>Motacilla flavissima</i>	6	?	?	6	?	?	?	?
Grote Gele Kwikstaart <i>Motacilla cinerea</i>	205	230-290	b	173	220-280	b	0	-
Rouwkwikstaart <i>Motacilla yarellii</i>	15	?	?	10	?	?	?	?
Europese Kanarie <i>Serinus serinus</i>	30	?	?	26	?	?	--	--
Witbandkruisbek <i>Loxia leucoptera</i>	1	1	a	0	0	?	?	?
Roodmus <i>Erythrurus erythrurus</i>	14	?	?	12	?	?	?	?
Grauwe Gors <i>Emberiza calandra</i>	5	5-9	b	0	0-1	a	--	?



Figuur 3. Trend in aantal broedparen van Krooneend, Eider, Grote Zilverreiger, Lepelaar, Blauwe Kiekendief en Slechtvalk. Trend in number of breeding pairs in Red-crested Pochard, Common Eider, Western Great Egret, Eurasian Spoonbill, Northern Harrier and Peregrine Falcon.

De afname van de *Eider* lijkt gestopt, maar van substantieel herstel is geen sprake (figuur 3). Met rond 5500 paren ligt de stand 40% lager dan in de eerste helft van de jaren negentig. De afname vond vooral plaats na de eeuwwisseling en begon in de oostelijke Waddenzee eerder dan in de westelijke. De broedprestaties in de langst gevolgde kolonie, op Vlieland, zijn sinds de eeuwwisseling onder de maat. De in sommige jaren optredende voedselschaarste leidt niet alleen tot verminderde overleving, maar mogelijk ook tot een te slechte conditie om met broeden te beginnen (van der Jeugd *et al.* 2014). Van de landelijke populatie nestelt 50-60% op Vlieland en Terschelling.

Broedende *Brilduikers* blijven schaars goed. Zekere broedgevallen zijn alleen aangetroffen bij Emst Gl (2012), Vaassen Gl en Diependal Dr (2013); dit laatste geval was een novum voor Drenthe. Waakzame en alarmerende paren elders in de broedtijd, zoals bij Heerde Gl, suggereren dat de soort iets minder zeldzaam is dan het lijkt. Voor het derde en vierde jaar op rij nestelden er *Nonnetjes* op een geheim gehouden

locatie in Friesland. Het ging om drie (2012) en twee (2013) nesten in eendenkorven aan een door bomen omringde plas. De ongeringde vogels, met gaaf verenkleed, gedragen zich schuw en wild. De aantallen *Middelste Zaagbekken* groeien niet meer. De ontwikkelingen in het Deltagebied zijn variabel, met afnames (Grevelingenmeer, deels toegeschreven aan havikpredatie) naast toenames (Haringvliet) in de belangrijkste gebieden. Met uitzondering van het Veerse Meer is de soort elders in het Deltagebied schaars.

Ondanks tientallen meldingen per jaar van waarschijnlijk broedende *Smienten* blijven zekere broedgevallen zeldzaam. Vrouwtjes met kleine jongen doken in 2012 op in de Beninger Slikken ZH, in 2013 in het Zuidlaardermeergebied Gr, bij Wekerom Gl en bij Abbekerk NH; een nest met eieren werd gevonden bij Workum Fr (2013). Vogeleiland De Kreupel NH in het IJsselmeergebied leverde in 2012 zes nesten op van de *Pijlstaart*. Een jaar later was de euforie weer over (één nest). Elders bleef het in beide jaren bij hooguit een handvol broedindicatieve waarnemingen. Het geschatte aantal

broedparen in 1998-2000 (20-30 paren) wordt beslist niet meer gehaald.

Korhoen tot en met futen

Met twee baltsende hanen en acht hennen (2012) respectievelijk drie en vijf (2013) kwam het aantal *Korhoenders* op de Sallandse Heuvelrug Ov dieper in de gevarezone. In een poging het tij te keren werden in beide jaren in totaal 30 uit Zweden afkomstige Korhoenders uitgezet. Veel van deze vogels stierven binnen korte tijd en broedsucces bleef uit. Waarnemingen van Korhoenders op de Veluwe betroffen hoogstwaarschijnlijk exemplaren van een uitzetproject op de Hoge Veluwe.

Aalscholvers deden met name in 2013 een stap terug, vooral in het IJsselmeergebied. Factoren die daarbij kunnen meespelen, zijn het aanhoudend koude weer in dat voorjaar, de afname van *Pos Gymnocephalus cernuus* (stapelvoedsel) en het toegenomen doorzicht in de zuidelijke delen, een gevolg van filtratie door de sterk opgekomen Quaggamossel *Dreissena bugensis*. Helder water is ongunstig voor de Aalscholver, die vooral in troebeler omstandigheden succesvol vist (S. van Rijn, Delta Project Management). In beide jaren nestelden twee paren van de ondersoort *Grote Aalscholver* in de aalscholverkolonie op Neeltje Jans ZI, een sinds 2008 jaarlijks bezette plek. In het Lauwersmeer werd in 2012 een adult samen met een 'gewone' Aalscholver op een nest met twee jongen gezien.

Kuifaalscholvers deden in 2012 een eerste broedpoging op Neeltje Jans (nestbouw, onduidelijk of eieren gelegd werden) en herhaalden dat in 2013. In dat jaar verbleven hier vier paren waarvan er een tot nestbouw kwam en het andere het nest in de steek liet. Diefstal van nestmateriaal door (Grote) Aalscholvers maakte broeden waarschijnlijk onmogelijk. Eén van de vogels bleek geboren op Isle of May, een eiland voor de Schotse oostkust. Van de 16 000 aldaar sinds 1997 geringde vogels vestigde zich er nog nooit een zo ver weg (650 km) (M. Newell).

De aantallen van de *Roerdomp* namen licht toe. De soort profiteert lokaal van het ontstaan van nieuw rietland zoals in de Onlanden Dr (7 territoria) en op Tiengemetten ZH (4) (getallen uit 2012). Dit hoeven geen bestendige vestigingen te zijn. In de Biesbosch gingen zulke locaties weer verloren door het verdwijnen van broedhabitat (A. de Jong, S. Terlouw). Het *Woudaapje* werd aangetroffen in tegenwoordig gangbare aantallen van rond 15 territoria. Gebieden als de Rottemeren/Zevenhuizerplas ZH en de Gelderse Poort met jaarlijks ieder 3-5 territoria zijn een uitzondering. In de meeste gebieden gaat het om solitaire en niet zelden onregelmatige vestigingen. De populatie *Kwakken*, grotendeels afstammelingen van uit dierentuinen ontsnapte vogels, groeide vanaf midden jaren negentig (3-5 paren) tot 2007 (40-50) en fluctueerde daarna op wat lager niveau (rond 30). De landelijke aantallen worden voornamelijk bepaald door vrij vliegende

Kwakken die broeden in Artis Amsterdam, Avifauna Alphen a/d Rijn en Blijdorp Rotterdam. Territoriale en mogelijk wilde vogels hielden zich op in de Lopikerwaard Ut (jaarlijks aanwezig vanaf 2002, in beide jaren een nest gevonden maar niet succesvol) en de Brabantse Biesbosch (2013).

De *Kleine Zilverreiger* kende in 2012 een dieptepunt (30-35 paren, voornamelijk Deltagebied), waarvan hij zich in 2013 amper wist te herstellen. De rij van wat koudere (let wel: bepaald niet strenge!) winters zorgde voor een aderlating. In 2008, het laatste jaar na een serie zachte winters, telde Nederland ca. 190 paren. Het voorkomen op de Waddeneilanden en in de Oostvaardersplassen FI is nagenoeg uitgedoofd. In tegenstelling tot Nederland leden de ca. 900 paren Kleine Zilverreigers op de Britse Eilanden slechts lichte verliezen in de laatste, ook daar wat koudere winters (Holling *et al.* 2015). De gestage groei van de kolonie *Grote Zilverreigers* in de Oostvaardersplassen zette door; in 2013 werd een recordaantal van 195 nesten geteld. Daarbuiten komt kolonisatie heel langzaam op gang. Naast De Wieden (vanaf 2003 jaarlijks bezet, 3 paren in 2012-13) bleken er in 2013 ook Grote Zilverreigers te nestelen op de Makkumer Noordwaard Fr (2 paren).

Na beide winters zakte de stand van de *Blauwe Reiger* nog wat verder in. Ten opzichte van 2008, het einde van een lange serie zachte winters, daalden de aantallen met bijna 40%. De grootste verliezen werden opgetekend in het oosten en noorden van het land (afname 40-50%), duidelijk kleinere in het westen en zuiden (afname 20-33%). De afname in 2013 kan deels ook aan het koude voorjaar hebben gelegen, omdat de vorstperiode eind maart precies samenviel met het moment dat de reigers normaliter op de eieren zitten, waardoor vogels in enkele kolonies hun nesten in de steek lieten. Het aantal grote (meer dan 100 paren) en middelgrote (50-100) kolonies daalt al een tiental jaren. Dit is slechts ten dele een gevolg van sterfte in de wat koudere winters. Het vormt onderdeel van een tendens bij Blauwe Reigers om meer verspreid te broeden.

De positieve trend van de *Purperreiger* sinds begin jaren negentig, eigenlijk herstel van een eerdere krachtige inzing, stagneert. De aantallen blijven stabiel rond 750 paren, vergelijkbaar met de jaren zeventig (vóór de crash), enkele uitschieters daargelaten. De grootste kolonies, bij Nieuwkoop ZH, in de Zouweboezem ZH en Kinderdijk ZH, telden in 2013 respectievelijk 141, 152 en 120 paren. De Nederlandse aantallen worden sterk beïnvloed door de overleving in West-Afrika, die weer gekoppeld is aan de neerslagcijfers aldaar (o.a. Zwarts *et al.* 2009). Ook de voedselsituatie in de Europese opvetgebieden speelt echter mee, aangezien de vogels in goede conditie moeten zijn voor de wegtrek. Gezenderde Nederlandse Purperreigers blijken eind augustus/begin september in korte tijd weg te trekken en de 4000 km naar de Sahel in 5-7 dagen te overbruggen (van der Winden *et al.* 2010).

De *Ooievaar* nestelt inmiddels in alle provincies, een situatie die zich voor het laatst bijna een eeuw geleden voerde. Het neemt niet weg dat Gelderland, Drenthe en Overijssel 60% van de broedparen voor hun rekening nemen en Friesland, Zuid-Holland en Utrecht 30%. De overwinterende aantallen blijven redelijk stabiel rond 450-650, grotendeels Nederlandse exemplaren. Bij een groeiende eigen broedpopulatie betekent dit dat het aandeel niet-trekkende vogels afneemt, van naar schatting ruim 50% in 2001 naar 35% rond 2013 (STORK).

De stand van de *Lepelaar* bleef op het recordhoge niveau van de voorgaande jaren, een klein dipje in 2012 (vooral Waddeneilanden) ten spijt (figuur 3). Nederland telde in 2013 44 bewoonde kolonies, waarvan 25 met tenminste 20 broedparen. In de zes grootste kolonies, allemaal in het Waddengebied, nestelt de helft van de Nederlandse Lepelaars. Op grond van dichtheidsafhankelijke effecten op overleving en reproductie wordt stagnerende populatiegroei voorspeld (Lok *et al.* 2009, 2013).

Aantallen (rond een tiental) en verspreiding (vrijwel alleen Drenthe) van de *Roodhalsfuut* waren nagenoeg conform de voorgaande jaren. Nieuw was het succesvol broeden in het Zuidlaardermeergebied Gr in 2012. Na enkele jaren met een terugval herstelde de *Geoorde Fuut* zich gedeeltelijk. Met rond 450 paren werd het topniveau van rond de eeuwwisseling, ruim 500 paren, weer benaderd. De aantallen op de klassieke broedplaatsen, vennen op de zandgronden, nemen af

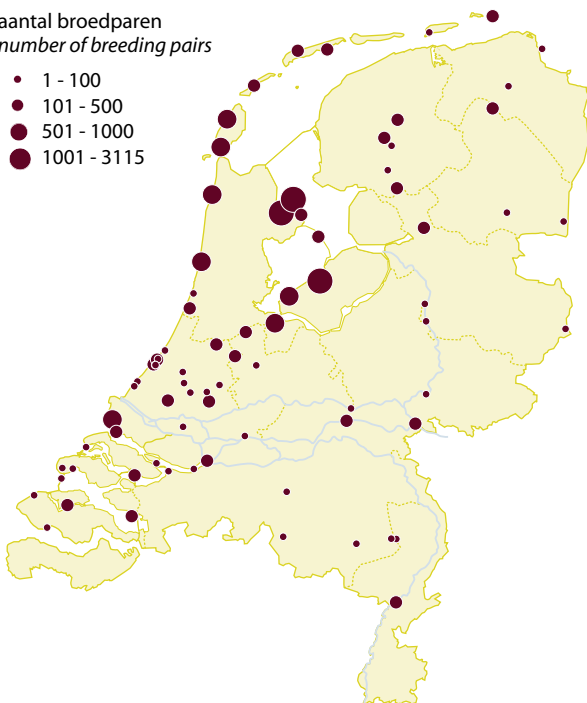
ten faveure van natuurontwikkelingsgebieden op kleigrond en laagveen. De vestiging van 129 respectievelijk 189 paren in 2012 respectievelijk 2013 in het Zuidlaardermeergebied Gr weerspiegelt het karakteristieke –maar vaak kortstondige– explosieve optreden in nieuw ontstane geschikte gebieden.

Roofvogels tot en met Kraanvogel

Zwarte Wouwen nestelden in beide jaren op twee al langer bezette locaties: bij Maastricht L (jaarlijks sinds 2009) en in zuidoostelijk Noord-Brabant (sinds 2011). Drie van de vier broedsels leverden uitvliegende jongen op. De basis voor een jaarlijkse vestiging in ons land lijkt gelegd. Ook de *Rode Wouw* broedde in beide jaren, wat in dit geval duidt op een voorzichtige *comeback* nadat een eerdere kolonisatiepoging in de jaren zeventig nog voor de eeuwwisseling uitdooft. Broedgevallen in de Achterhoek (2012), Twente (Waardenburg 2014) en waarschijnlijk op de Sallandse Heuvelrug Ov (2013, Gerritse 2014) passen in de kleine recente opbloei die in 2008 begon met een nestvondst in Groningen. De *Zeearend*, als broedvogel een betrekkelijke nieuwkomer, nestelde in 2013 in de Oostvaardersplassen (bezet sinds 2006), het Lauwersmeer (2009), Roggebotzand (2010) en de Biesbosch (2012). Een broedpoging in het Zwarte Meer werd voortijdig gestaakt. Overzomerende paren in de Dordtse Biesbosch en het Noordelijk Deltagebied, eveneens in 2013, zijn wellicht de voorbode van verdere uitbreiding.

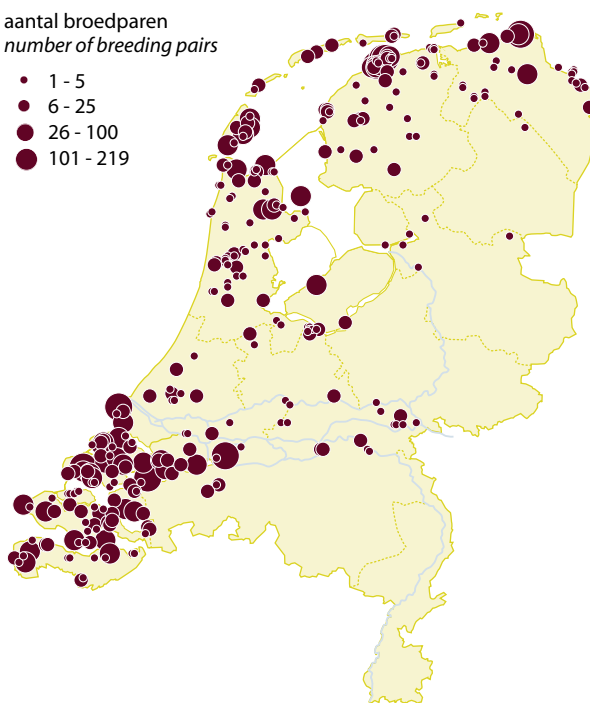
Aalscholver - *Great Cormorant*
aantal broedparen
number of breeding pairs

- 1 - 100
- 101 - 500
- 501 - 1000
- 1001 - 3115



Kluut - *Pied Avocet*
aantal broedparen
number of breeding pairs

- 1 - 5
- 6 - 25
- 26 - 100
- 101 - 219



Figuur 4. Verspreiding van broedende Aalscholver en Kluut in 2013. *Breeding distribution of Great Cormorant and Pied Avocet in 2013.*



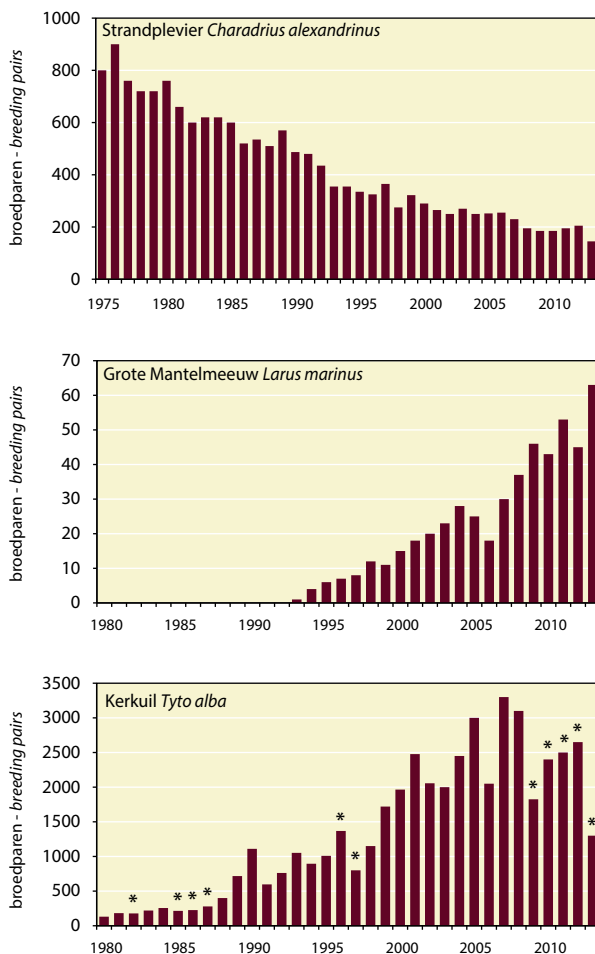
Juveniel Kleinst Waterhoen in natuurgebied De Groene Jonker bij Zevenhoven, 8 september 2012. *Juvenile Baillon's Crake in nature reserve De Groene Jonker near Zevenhoven.* (foto Ton van Wijk)

Telde de *Blauwe Kiekendief* in zijn beste tijd, begin jaren negentig, landelijk minstens 130 paren, de aantallen in 2012 (16 paren) en 2013 (14) zijn daarvan een flauwe afspiegeling (figuur 3). Op de Waddeneilanden waren alleen Vlieland en, vooral, Texel in beide jaren bezet. De verrassende broedgevallen op akkers in Oost-Groningen vanaf 2010 kregen een vervolg, al waren de broedparen in 2012 (3 paren, 2 succesvol, 5 jongen) productiever dan in 2013 (2 paren, geen succes). Elders op het vasteland nestelden Blauwe Kiekendieven alleen in Flevoland met zekerheid. Van de *Grauwe Kiekendief* werden in 2012 42 broedparen geteld, die 49 jongen tot uitvliegen brachten, en in 2013 36 paren met 39 jongen (Werkgroep Grauwe Kiekendief). Daarmee was vooral 2013 aan de magere kant, vergeleken met 2011 (63 paren). Zoals gebruikelijk fungeerde Oost-Groningen als hét bolwerk, op afstand gevolgd door Flevoland. Een broedgeval in Drenthe en nestbouw in Noord-Brabant betekenden voor die provincies het eerste broedgeval sinds 20 jaar respectievelijk de eerste poging daartoe sinds de jaren zeventig.

Het aantal broedende *Slechtvalken* is bijna niet meer bij te houden (figuur 3). Na een trage aanloop in de jaren negentig groeide de populatie vlot door tot 126-140 paren in 2013, verdeeld over alle provincies. De kolonisatie van Nederlandse broedplaatsen begint met rondzwervende,

vaak onvolwassen mannen die een territorium vestigen en een partner proberen aan te trekken. Volwassen mannen zijn trouw aan een eenmaal gevestigd territorium, vrouwen verkassen soms binnen een straal van 50 km (van Geneijgen 2014).

In beide jaren werden relatief veel *Porseleinhoentjes* gemeld. Natuurontwikkelingsgebied De Onlanden op de Gronings/Drentse grens bij Groningen-stad leverde 33 respectievelijk 27 roepende vogels op. Elders werden aantallen van 15 of meer alleen in 2013 genoteerd, in De Wieden Ov (26), de Oostvaardersplassen (24) en langs de IJssel (15). Door de CDNA – meestal op grond van geluidsopnamen – aanvaarde waarnemingen van het *Klein Waterhoen* stammen uit De Wieden Ov (beide jaren), Arnhem Gl (2012), Oosterschar Fr (2013) en de Onlanden (2013). Ook de niet voldoende gedocumenteerde gevallen stammen merendeels uit de noordoostelijke helft van het land. Voor het *Kleinst Waterhoen* speelde De Onlanden eveneens een hoofdrol, met tenminste 21 (2012) respectievelijk 9 (2013) territoria. De overige meldingen waren wat meer over het land verspreid dan bij het Klein Waterhoen. Bijzonder, gezien het stiekeme gedrag van de soort, waren zekere broedgevallen in het Naardermeer NH (nestvondst) en de Kampina NB (vogel met drie pulli) in 2012. De kleine influx



Figuur 5. Trend in aantal broedparen van Strandplevier, Grote Mantelmeeuw en Kerkuil (* jaren volgend op koudere winter). *Trend in number of breeding pairs of Kentish Plover, Great Black-backed Gull and Western Barn Owl (* after severe/cold winter).*

in 2012 ging gepaard met de vestiging van tientallen paren Witwangsters en opvallende aantallen Zwarte Ibben in Nederland. Het leidde tot speculaties omtrent de invloed van jarenlange droogte in de Coto de Doñana, wellicht in combinatie met klimaatopwarming in Noord-Europa.

Voor de *Kwartelkoning* was 2012 het beste jaar met wellicht bijna 300 territoria. Dit aantal bedraagt ongeveer de helft van dat in de topjaren kort na de eeuwwisseling, maar is vergelijkbaar met de beste scores in de jaren tachtig en negentig. De verspreiding was geconcentreerd in Oost-Groningen, de beekdalen in Drenthe en het dal van de IJssel.

Het aantal *Kraanvogels* in het Fochteloërveen Fr/Dr liep op tot vier paren in 2013, plus een paar dat niet tot broeden kwam. Na eerdere, mislukte pogingen, nestelde in beide jaren een kraanvogelpaar in het Dwingelderveld Dr dat telkens één jong grootbracht. Aanwezige, maar nog niet broedende paren op geschikte plekken elders, zoals in de Engbertsdijks-

venen Ov, de Achterhoek Gl en Noord-Brabant, kunnen de voorbode zijn van verdere uitbreiding, geheel in lijn met de uitbreiding in Duitsland, waar de broedpopulatie sinds de jaren zeventig vertienvoudigde naar 7000-8000 paren.

Steltlopers

Met 18 paren was 2012 een beter jaar voor de *Steltkluut* dan 2013 (5). De broedparen waren evenwichtig verdeeld over het noorden en zuiden van het land, in plaats van het traditionele zware accent op het Deltagebied. De tendens om meer in het noorden te nestelen, gestimuleerd door het ontstaan van uitgestrekte nieuwe moerasnatuur, lijkt door te zetten (Boele 2012). Een (geslaagd) broedgeval bij Arcen in 2012 was voor Limburg het eerste in ruim 70 jaar (van Seggelen 2012).

De kort na de eeuwwisseling ingezette afname van de *Kluut* vlakkt af, maar van een trendomkering is geen sprake. Vergeleken met 1990 verdween een derde van de broedparen. In het Waddengebied, goed voor 35% van de landelijke stand, is het broedsucces al jarenlang erg laag; predatie en overstroming bij stormvloed vormen belangrijke oorzaken (van Kleunen *et al.* 2012, van der Jeugd *et al.* 2014). In het Deltagebied, waar 43% van de Nederlandse Kluten nestelt, broedt een meerderheid in natuurontwikkelingsterreinen. Ondanks kortstondige oplevingen, bijvoorbeeld door het beschikbaar komen van nieuwe broedterreinen, neemt het relatieve belang van zoete wateren voor Kluten in het Deltagebied steeds verder af. Om broedhabitat geschikt te houden, zijn in zoete milieus rigoureuzere ingrepen nodig om de vegetatiesuccessie terug te zetten dan in zoute (Strucker *et al.* 2014).

Het aantal *Bontbekplevieren* loopt gestaag terug. In het Deltagebied leverde dat in 2013 een dieptepunt op in de telreeks vanaf 1979. De afname in het Nederlandse Waddengebied verloopt parallel aan die in de Duitse en Deense delen (JMMB 2013). Het optreden diep in het binnenland is nagenoeg beperkt tot Flevoland, waar de Bontbekplevier zowel in natuurontwikkelingsgebieden als op akkers tot broeden komt. Ook de *Strandplevier* blijft zorgen baren (figuur 5). In het Deltagebied, stevast goed voor meer dan 90% van de Nederlandse broedparen, daalde de stand naar een nieuw regionaal dieptepunt van 125 paren in 2013; dat waren er nog 570 in 1980. Maatregelen om de soort ter wille te zijn pakken de ene keer goed uit (vestiging op enkele afgesloten stranden), de andere keer niet (verlaagd voorjaarswaterpeil in Grevelingenmeer) (Strucker *et al.* 2014). Natuurontwikkelingsprojecten in het Waddengebied zoals Utopia op Texel bieden geen soelaas voor de kleine restpopulatie.

Afgaande op het aantal broedmeldingen van de *Kemphaan* blijft de kans op behoud van deze soort voor Nederland precair. Wel worden er nog jaarlijks alarmerende vogels gezien en incidenteel ook hennen met kuikens; het laatste was in de verslagjaren het geval langs de Friese Waddenkust.

De 12 territoria in beide jaren zijn voor de *Oeverloper* normaal. Het aantal blijft sinds de vestiging als jaarlijkse broedvogel in 1996 schommelen rond de tien, met uitschieters naar beneden (5 in 2007) en boven (14 in 2001 en 2005). De meeste meldingen komen uit het rivierengebied. Wegzakend hoogwater langs de IJssel in juni 2013 leidde tot aantrekkelijke plasdrassituaties en verleidde drie paren tot een laat broedgeval.

Meeuwen en sterns

Of en hoeveel *Drieteenmeeuwen* in Nederland tot broeden kwamen, bleef onbekend. De offshore platforms in de zuidelijke Noordzee, waar tientallen paren broeden sinds 2000, werden niet bezocht.

De sterke afname van de *Kokmeeuw* lijkt voorbij, maar herstel van de geslonken populatie blijft uit. In het Waddengebied (32% van de landelijke populatie) fluctueerden de aantallen en kende de verreweg grootste kolonie, op Griend (max. 31 000 paren), een belabberd broedsucces. De kolonies in het Deltagebied (17% van landelijk totaal) zijn redelijk stabiel (grootste kolonie op Slijkplaat in Haringvliet, 3600 paren). In het IJsselmeergebied (11%) doet de soort het nog

het best, met name op De Kreupel (max. 13 600 paren). Dit eiland leverde ook de enige meldingen van broedverdachte *Dwergmeeuwen* in beide jaren. Hier werd in 2010 het voorlopig laatste zekere Nederlandse broedgeval geconstateerd. *Zwartkopmeeuwen* bereikten met 2150 paren in 2013 in het Deltagebied het hoogste aantal sinds de jaarlijkse monitoring hier begon in 1979. De kolonie op de Hooge Platen in de Westerschelde telde liefst 1122 paren. Ook in het Antwerpse havengebied, dat met het Deltagebied een metapopulatie vormt, nestelden recordaantallen. De overige Nederlandse Zwartkopmeeuwen broeden in meerderheid in het IJsselmeergebied, met vestigingen op De Kreupel (199 in 2012) en de Kinseldam NH (90 in 2013) als grootste.

In 2013 was het voor het eerst sinds jaren weer mogelijk om het aantal broedende *Stormmeeuwen* te berekenen. De landelijke stand bedroeg 3900-4100 paren en was daarmee weer gedaald ten opzichte van de 4000-4500 in 2009. Vergelijken met 1990 resteert nog slechts een derde van de landelijke broedpopulatie. Deze afname contrasteert met een toename in bijv. de Duitse en Deense Waddenzee (JMBB 2013).

De aantallen *Kleine Mantelmeeuwen* blijven groot. In het Deltagebied is de stand al een tiental jaren stabiel rond



Date Lutterop

Dode Kokmeeuwen op het nest in de grootste kolonie van Nederland op Griend. Na een lange reeks van jaren met een normaal tot goed broedsucces, gaat het vanaf 2011 slecht en komen er maximaal rond de 1000 jongen per jaar groot. Op 25 000 tot 30 000 paar is dat erg weinig. Waarom de Kokmeeuwen op Griend het plotseling slecht doen is onbekend, 11 juni 2012. *Dead Black-headed Gulls on the nest in the biggest colony of the Netherlands on the island Griend. Since 2011 breeding success of the 25 000 to 30 000 breeding pairs has dropped to about 1000 fledglings per year. The reason for this poor performance remains unknown.*



Pim Wolf

Zwartkopmeeuwen in de kolonie in het havengebied van Antwerpen. Tussen deze kolonie en de grootste kolonie van Nederland op de Hooge Platen is uitwisseling, 13 juni 2011. *Mediterranean Gulls in the colony in the harbor of Antwerpen, Belgium. This colony forms a metapopulation with the colonies in the Dutch delta.*

40 000 paren, waarvan bijna 60% in het Rotterdamse havengebied. Hier trad een herverdeling op als gevolg van het broedvrij houden van terreinen die in de toekomst geëxploiteerd gaan worden. Structureel laag broedsucces in het Waddengebied (van Kleunen *et al.* 2012, Camphuysen 2013) leidt hier voornamelijk niet tot een serieuze daling van het aantal broedparen, wel tot een stabilisatie. Bij de *Zilvermeeuw* namen de aantallen verder af in het Waddengebied (ruim gehalveerd ten opzichte van 1990) en bleven ze stabiel in het Deltagebied (toegenomen tot de eeuwwisseling, daarna duidelijk minder). Het beeld in stedelijk gebied in West-Nederland is verre van compleet. Afgaande op onderzochte steden (156 paren in Alkmaar) gaat het in zijn totaliteit om vele honderden paren. Vrijwel alle broedende *Geelpootmeeuwen* zijn gepaard met *Zilvermeeuwen*, *Kleine Mantelmeeuwen* of hybriden met beide soorten. Twee 'zuivere paren' nestelden in 2012 op de Ventjagersplaten ZH, de locatie van het eerste 'zuivere' broedgeval een jaar eerder. De mengparen in 2012-13 zaten merendeels op bekende plekken in het Deltagebied en het Forteiland bij IJmuiden NH. De enige binnenlandgevallen deden zich voor op het stuweiland in de Nederrijn bij Amerongen Ut. Op deze plek broedde in 2012 voor het eerst een *Pontische Meeuw* in Nederland, een mannetje gepaard met een *Zilvermeeuw*. Het paar bracht tenminste één jong groot. Een broedgeval door hetzelfde paar in 2013 leverde twee jongen op (Buijs & Gelderblom 2013).

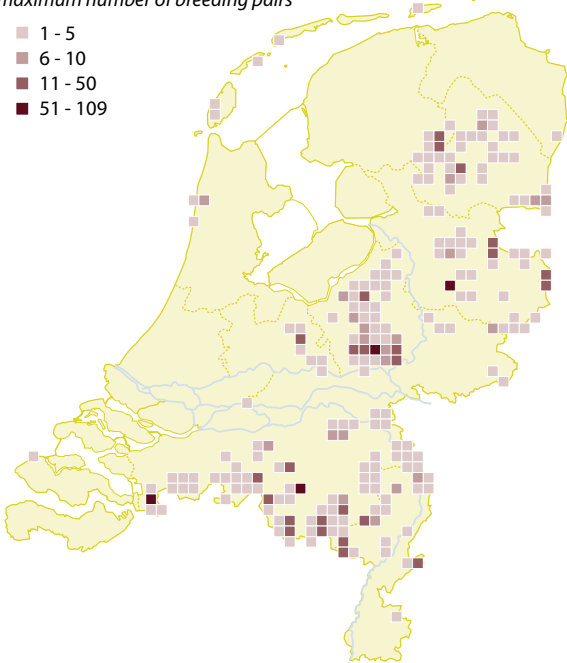
Voor 2013 was een goed jaar voor *Grote Mantelmeeuwen* met een niet eerder geteld aantal van 61 paren (figuur 5). Het merendeel, zo'n 35 paren, nestelde in het Deltagebied, voornamelijk op oeververdediging langs grote wateren en met een voorkeur voor het Grevelingenmeer. De aantallen in het Nederlandse Waddengebied nemen eveneens nog toe, conform de ontwikkelingen in Sleeswijk-Holstein en Denemarken (JMBB 2013). Elders in ons land worden alleen langs de Friese IJsselmeerkust wel eens nesten gevonden.

In het Deltagebied, waar 80% van de Nederlandse paren broedt, maakten *Dwergsterns* een sprong van rond 550 paren in 2012 naar zo'n 735 in 2013. De drie grootste kolonies hier, op de Tweede Maasvlakte (168), bij Westkapelle (168) en op de Hooge Platen (132), waren goed voor de helft van het landelijke totaal. De kolonies in het Waddengebied zijn een stuk kleiner (max. 67 op de Vliehors, Vlieland). De stand ontwikkelt zich in het Nederlandse deel van de Waddenzee gunstiger dan in de aangrenzende Duitse delen (JMBB 2013).

Spectaculair was de vestiging van 26 (2012) en 11 (2013) paar *Witwangsterns* in een nieuw aangelegd natuurgebied, de Kropswolderbuitenpolder in het Zuidlaardermeergebied Gr. Het waren de eerste zekere broedgevallen sinds 1999 (solitair paar Maarheeze NB) en tevens het hoogste aantal van deze soort die in 1938 voor het eerst in ons land broedde (Brouwer 1938). In beide jaren waren de broedparen behoorlijk succesvol. De voor ons land ongewone influx kan te ma-

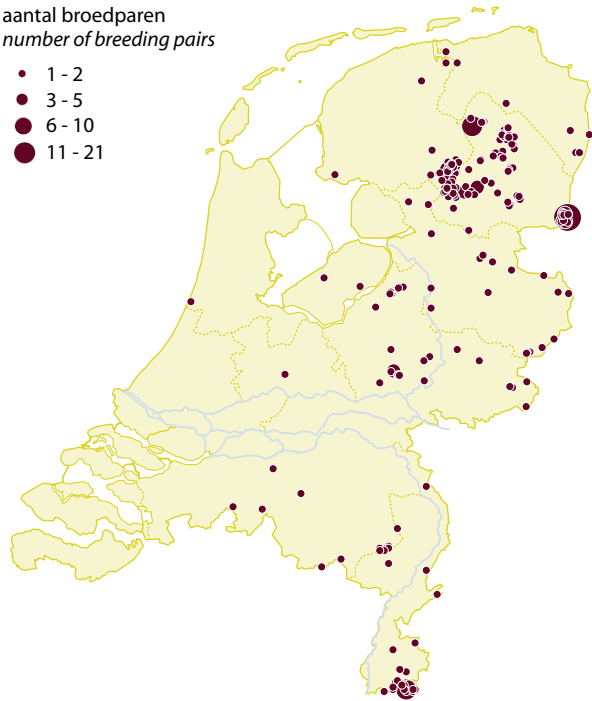
Nachtzwaluw - *European Nightjar*
maximum aantal broedparen 2011-13
maximum number of breeding pairs

- 1 - 5
- 6 - 10
- 11 - 50
- 51 - 109



Grauwe Klauwier - *Red-backed Shrike*
aantal broedparen
number of breeding pairs

- 1 - 2
- 3 - 5
- 6 - 10
- 11 - 21



Figuur 6. Verspreiding van broedende Nachtzwaluw (2011-13) en Grauwe Klauwier (2012). *Breeding distribution of European Nightjar (2011-13) and Red-backed Shrike (2012).*

ken hebben met extreme voorjaarsdroogte in het zuidoosten van Frankrijk, de noordelijkste regio met omvangrijke kolonies. Na een sterke achteruitgang, van wellicht 15 000 paren in de jaren dertig van de 20^e eeuw naar 1000-1150 in 1994-99, heeft de *Zwarte Stern* zich een beetje hersteld. De ca. 1500 paren in 2013 vormden het hoogste aantal sinds midden jaren tachtig. De relatief gunstige stand kwam op conto van Utrecht en Noordwest-Overijssel. In Friesland, de Gelderse Poort en Zuid-Holland bleven de aantallen overwegend gelijk.

Beide jaren leverden met rond de 15 000 paren duidelijk minder *Grote Sterns* op dan de 17 000-20 000 paren die we recent gewend waren. Dat kwam vooral door tegenvallende cijfers in het Waddengebied. De kolonie op Griend kende in 2014 met 7110 paren het laagste aantal in 40 jaar tijd; de broedresultaten waren in het Waddengebied in beide jaren slecht met 0,3 uitgevlogen jongen per paar. In het Deltagebied floreerde de stand juist. De aantallen waren er sinds de jaarlijkse tellingen in 1979 begonnen niet eerder zo hoog en overtroffen zelfs die in het Waddengebied, een zeldzame gebeurtenis. De grootste kolonie, op Markenje in het Grevelingenmeer, telde 3800 paren in 2013. *Visdieven* deden het in beide jaren niet best en ook hier was dat vooral het geval in het Waddengebied. Structureel laag broedsucces, onder andere door het wegspoelen van nesten bij extreem hoogwater, vormt een drijfveer achter de negatieve trend in

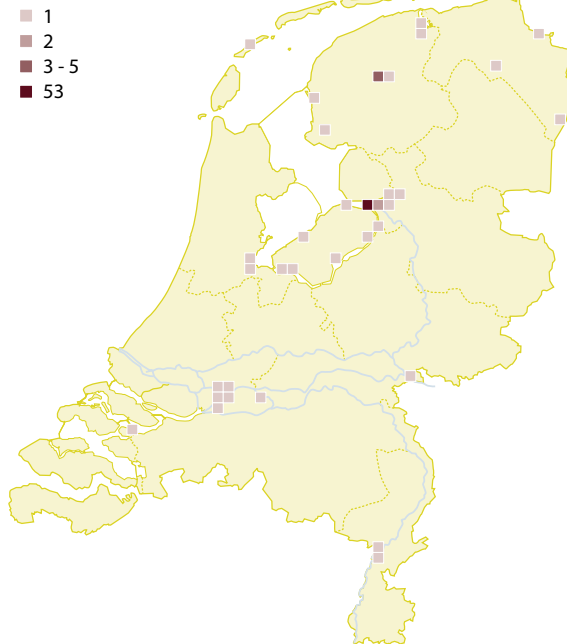
de Waddenzee (van der Jeugd *et al.* 2014). In dit licht hoeft het niet te verwonderen dat ook de aantallen *Noordse Sterns* kwakken in het Waddengebied, ons belangrijkste broedgebied. De landelijke stand is ruim gehalveerd ten opzichte van de jaren negentig, van rond de 2000 paren naar 1000 of minder.

Uilen tot en met spechten

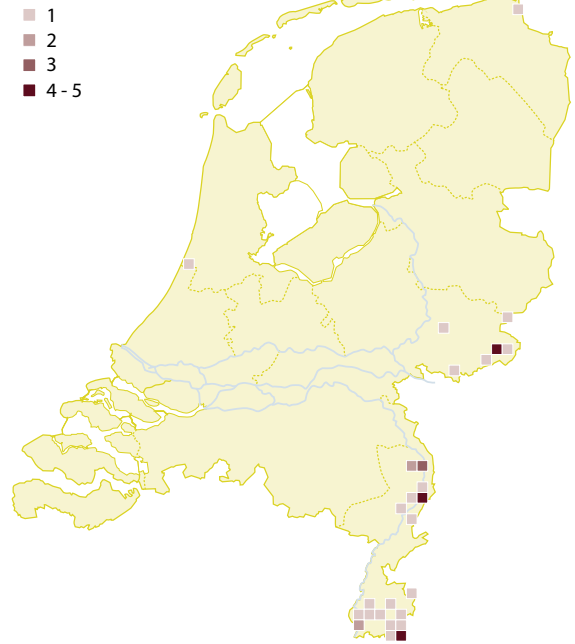
De stand van de *Kerkuil* halveerde van 2012 op 2013 (figuur 5). Het krachtigst getroffen werden Limburg en de regio Utrecht-Betuwe (afname rond 80%), het minst Zuid-Holland, Twente en de noordelijke Achterhoek (afname 20-30%). De afname wordt in verband gebracht met de afwisseling van milde en juist koude perioden in januari-maart, in combinatie met een laag aanbod aan Veld- en Bosmuizen. Daardoor kwam slechts een deel van de uilen tot broeden. In het najaar herstelde de veldmuizenpopulatie, waardoor er op enkele plekken nog in oktober-november legfels werden gestart (de Jong 2014).

Met een groei naar 16 territoria in 2013 is het duidelijk dat *Oehoes* nog niet aan het eind van hun vestiging in ons land staan. Sommige paren gaan niet tot broeden over of zien hun nest in een vroeg stadium mislukken. De vogels die succesvol waren brachten in vijf onderzoeksjaren gemiddeld 1,7 jongen per nest groot (N=34). Driekwart van de paren is gehuisvest in Limburg (Oehoewergroep Nederland).

Buidelmees - Eurasian Penduline Tit
maximum aantal broedparen 2011-13
maximum number of breeding pairs



Europese Kanarie - European Serin
maximum aantal broedparen 2011-13
maximum number of breeding pairs



Figuur 7. Verspreiding van broedende Buidelmees en Europese Kanarie in 2011-2013. *Breeding distribution in 2011-13 in Eurasian Penduline Tit and European Serin in 2011-2013.*

Bij de *Steenuil* kwamen regionale verschillen vooral in 2013 aan het licht. In dit koude voorjaar begonnen ze vaak 7-10 dagen later dan normaal, waren de legfels relatief klein en de vrouwtjes vaak licht van gewicht. Terwijl in Noord-Brabant weinig muizen werden gevonden in de vaak smerige nesten (een indicatie voor een slechte voedselsituatie) en de jongen in matige conditie waren, hadden Steenuilen in de Achterhoek een goed broedsucces en lagen kerngezonde jongen soms tussen stapels aangevoerde muizen (STONE). *Ruigpootuilen* werden alleen in 2012 gehoord. Het ging om een vermoedelijk ongepaarde man op de Hondsrug Dr en een kortstondig op de Veluwe Gl verblijvende vogel. Daarmee lijkt de serie waarnemingen van territoria en broedgevallen vanaf 2008, hoofdzakelijk vastgesteld in Drenthe, weer tot een einde gekomen. Een kleine opleving bij de *Velduil* in 2012 was een jaar later weer voorbij. In een slecht muizenjaar als 2013 kan ook niet anders worden verwacht.

Het opmerkelijke herstel van de *Nachtzwaluw*, na decenia lange achteruitgang, zet nog steeds door. De landelijke stand was, gerekend vanaf 1990, nog niet eerder zo hoog. De aantallen in broedgebieden op de zandgronden bereikten veelal maxima. Daarbuiten vinden op kleine schaal nieuwe vestigingen plaats of lijkt de soort een jaarlijkse broedvogel te worden in gebieden waar dit eerder niet het geval was, zoals op Texel en Terschelling sinds 2011 (figuur 6).

Vorstperioden zorgden in 2012 voor een lichte verdere

achteruitgang van *Ijsvogels*, maar niet in 2013. De aantallen namen in West- en Midden-Nederland zelfs wat toe. Dat heeft te maken met het gemiddeld mildere winterweer hier in combinatie met het aanbieden van nestgelegenheid in de vorm van afgestoken steilwandjes. Het leverde in Het Gooi tenminste 15 broedparen op (J. Harder).

Opnieuw waren er broedgevallen van de *Bijeneter*, een soort die vanaf 2004 vrijwel jaarlijks in ons land nestelt. In 2012 ging het om twee paren in Overijssel die beide succesvol waren. Solitaire paren in 2013 nestelden op Ameland (met succes), Flevoland (waarschijnlijk succesvol) en op genoemde locatie in Overijssel (mislukt in eifase) (Werkgroep Bijeneters Nederland). De voorzichtige toename in ons land past in het patroon van omringende landen, met alleen al in Duitsland in 2012 zo'n 1150 broedparen.

Na enkele jaren met territoriale waarnemingen was 2012 het toneel van een geslaagd broedgeval van de *Hop*, op De Hamert L. Voor Nederland was dit het eerste succesvolle broedgeval sinds 1987 en het eerste volledig gedocumenteerde broedgeval sinds 1995 (Kikkert 2013). Het kreeg geen vervolg in 2013, hoewel verschillende roepende vogels in de (wijde) omgeving werden waargenomen. Ook zingende solitaire vogels elders in Limburg suggereren dat vooral gebrek aan vrouwtjes het struikelpunt vormt voor permanente vestiging.

Vanaf 2005 werden jaarlijks slechts 3-16 territoria van *Draaihals* gemeld, ook rekening houdend met de inventa-

risatieproblemen een onthutsend laag aantal. Dat er in 2012 (12) maar vooral in 2013 (22) relatief veel werden gevonden is dan ook verrassend. De opleving kan samenhangen met gunstige neerslagcijfers in de Sahel (Zwarts *et al.* 2009), lokaal misschien ook met terreiningrepen zoals creëren van zandverstuivingen en het niet herplanten van kapvlaktes. Mits niet te rigoureus uitgevoerd, en onder bescherming van geschikte nestbomen, kunnen zulke plekken potentie hebben. Recente meldingen komen in meerderheid van de Veluwe (40%) en Drenthe (21%); bezuiden de Grote Rivieren is de soort uiterst schaars geworden.

De opmars van de *Middelste Bonte Specht* kreeg weer nieuwe impulsen. In belangrijke regio's als Zuid-Limburg, de Achterhoek en Twente liepen de aantallen vooral in 2013 weer substantieel op. De soort heeft zich ook goed gevestigd in het zuidelijke IJsseldal, delen van Noord-Brabant en het Rijk van Nijmegen, en staat op het punt van doorbreken op de Veluwe. Territoria ver buiten het geschetste verspreidingsgebied, zoals bij Huizen NH in 2013, blijven uitzonderlijk.

Klauwieren tot en met Kortsnavelboomkruiper

De *Grauwe Klauwier* kreeg speciale aandacht in 2012, het door Vogelbescherming en Sovon uitgeroepen 'Jaar van de Klauwieren'. Intensiever onderzoek leverde regionaal wat meer paren op, zoals in Twente, maar bevestigde vooral het bestaande beeld met concentraties in Drenthe, Zuidoost-Groningen, de Achterhoek, hier en daar op de Veluwe en in Zuid-Limburg (figuur 6). Enige uitbreiding vindt plaats in de zuidelijke Peel, maar van een structurele herbezetting van de duinstrook en de Waddeneilanden is (nog) geen sprake. Nader onderzoek aan terreinkenmerken onderstreepte het belang van (a) een halfopen structuur met voldoende nestgelegenheid in de vorm van doornstruwelen of jonge bomen, maar niet te zeer dichtgegroeid, en (b) de aanwezigheid van graslanden, mits gefaseerd of na het broedseizoen gemaaid (Stichting Bargerveen).

Vogels met kenmerken van *Noordse Kauw* lijken vaker voor te komen dan gedacht, al komt dat wellicht door toegenomen aandacht. Jaarlijks worden twee tot vijf vogels met nestindicatief gedrag gemeld, altijd gepaard met 'gewone' Kauwen. Of het echt om deze ondersoort gaat, of vogels met intermediaire kenmerken, is onzeker. *Huiskraaien* werden het meest uitgebreid onderzocht in 2013. Het leverde zeven paren op in Hoek van Holland en twee in Den Haag. De meeste broedpogingen mislukten in een vroeg stadium. De overheid begon in dat jaar na een gerechtelijke uitspraak met het ruimen van deze soort, die door haar wordt beschouwd als invasieve en potentieel schadelijke exoot, onder andere voor inheemse fauna. De kort na de eeuwwisseling ingezette afname van de *Roek* zette in lichte mate door. Los daarvan vertoont de soort, net als de *Blauwe Reiger*, de neiging om meer verspreid in kleinere kolonies van enkele tientallen paren te gaan broeden. Het aantal broedgevallen

waarbij (al dan niet hybride) *Bonte Kraaien* betrokken zijn - steevast mengparen met *Zwarte Kraai* *Corvus corone* - lijkt te verminderen. In 2007-10 ging het jaarlijks om 4-5 gevallen, daarna om 1-2, altijd in het Waddengebied.

Raven vergroten nog steeds hun broedgebied. Twee provincies waar de soort al ongeveer een eeuw als broedvogel ontbrak kwamen aan de beurt: Zuid-Holland (Wassenaar; Remeeus & van der Spek 2013) en Noord-Brabant (Maashorst tussen Uden-Oss; L. Ballering e.a.). Het zwaartepunt van de verspreiding ligt nog steeds op de Veluwe, gevolgd door Salland Ov en de Utrechtse Heuvelrug Ut. In onder meer Zuidwest-Drenthe (11 paren in 2013) en de Achterhoek Gl (4) breidt de Raaf zich duidelijk uit.

Na enkele jaren met een lichte opleving zette de neergang van de *Buidelmees* weer door. Het niveau bedroeg nog niet een derde van dat in de jaren negentig, toen we de soort een glorieuze toekomst voorspelden op grond van de snelle opkomst (Bekhuis *et al.* 1993). Buiten enkele Randmeren (Ketelmeer, Zwarte Meer) is de Buidelmees zeldzaam geworden (figuur 7). Gebieden waar in de jaren negentig en tot vlak na



Albert de Jong

Mannetje Buidelmees tijdens de nestbouw. Zowel in 2012 als in 2013 deed een paar Buidelmezen hier een broedpoging, of er jongen uitvlogen is onbekend, Sliedrechtse Biesbosch, 6 mei 2013. *Male Penduline Tit building its nest. In 2012 and 2013 a pair of Penduline Tits attempted breeding at this spot, it is unknown if they were successful.*



Deze Bergfluiters voerde een onbekend vrouwtje *Phylloscopus* op het nest (A. de Jong). Ondanks langdurig observeren werd niet duidelijk of het een vrouwtje Bergfluiters of Fluiters betrof en wat precies de relatie tussen de twee vogels was, Veluwezoom, 30 juni 2013. A male Western Bonelli's Warbler feeding a female *Phylloscopus* on the nest. Whether the female was a Bonelli's Warbler or a Wood Warbler remains unclear. Possibly the Bonelli's Warblers was helping a pair of Wood Warblers. (foto Albert de Jong)

de eeuwwisseling soms 30-40 paren nestelden, zoals de Gelderse Poort, zijn inmiddels verlaten. De Oostvaardersplassen herbergen tegenwoordig 20-30% van de Nederlandse *Baardmannetjes*. De aantallen vielen hier in 2007-11 terug van (een berekende) 887 paren naar 204, maar herstelden zich deels in 2012 en vooral 2013, met in het laatste jaar 516 paren (Beemster *et al.* 2012, N. Beemster). Opvallend is ook het aantal van 140-160 paren in 2013 in het Verdrongen Land van Saeftinghe ZI.

Kuifleeuweriken vertoonden zich in beide jaren alleen nog in 's-Hertogenbosch NB en bij Venlo L, maar in het laatste geval ontbreken waarnemingen na juni 2013. Het uitsterfmoment van deze ooit zo gewone stadsvogel nadert snel. *Oeverzwaluwen* kenden twee relatief magere jaren, extra geprononceerd doordat 2011 opvallend hoge aantallen opleverde. Pieken en dalen in de Nederlandse broedpopulatie hangen, net als die elders in Europa, ten nauwste samen met de neerslaghoeveelheden in de Sahelzone (Zwarts *et al.* 2009).

Was de *Cetti's Zanger* rond de eeuwwisseling nog zeldzaam, in de verslagjaren kostte het moeite om hem volledig in kaart te brengen. Dat geldt in het bijzonder voor de Biesbosch, waar het aantal territoriale mannen in 2013 rond 400 bedroeg. De overige territoria bevonden zich voornamelijk

in het Deltagebied, maar er bestaat enige neiging tot uitbreiding. De meest noordelijke zangposten lagen in 2013 bij Haarlem en Diemen NH, de meest oostelijke bij Wijchen GL en 's-Hertogenbosch. De *Bruinkopdiksnavelmezen* die sinds 1997 bij Weert L huizen, broeden hier ook. Zo werden in 2012 pas uitgevlogen juvenielen gefotografeerd (Lensink *et al.* 2013, Verhees 2013). Overigens zou DNA-onderzoek nodig zijn om het laatste spoor van twijfel omtrent de identiteit weg te nemen, aangezien enkele soorten diksnavelmezen sterk op elkaar lijken (T. van der Have).

Een *Bergfluiters* op de Veluwezoom GL, aanwezig van 10 juni tot 9 juli 2013, vloog op 30 juni met voer naar een broedende partner. De identiteit hiervan (Bergfluiters of Fluiters) bleef echter onduidelijk. Het is niet uitgesloten dat de Bergfluiters als 'helper' meedeed bij een broedend paartje Fluiters *Phylloscopus sibilatrix*. Er waren, zoals tegenwoordig gebruikelijk, op verschillende locaties langdurig zingende *Orpheusspotvogels* aanwezig, met name in Limburg. Het enige zekere broedgeval, van een mannetje Orpheusspotvogel gepaard met een vrouwtje Spotvogel *Hippolais icterina*, vond echter plaats in het Noord-Hollands Duinreservaat bij Heemskerk (2013; nestbouw). Mengparen zijn niet uitzonderlijk in het areaal van overlap tussen beide

soorten en zijn ook eerder in ons land vastgesteld (o.a. bij Epen L in 2009).

Leek de stand van de *Grote Karekiet* na een decennia lange achteruitgang gestabiliseerd sinds de eeuwwisseling, vooral in 2013 volgde een dieptepunt. Met slechts 120-150 paren, voor de helft geconcentreerd in de noordelijke Randmeren, en een afnemende tendens in alle belangrijke gebieden, ziet de toekomst er somber uit voor deze indrukwekkende zangvogel. *Graszangers* zijn alleen vastgesteld in Saeftinghe ZI, waar het aantal is gereduceerd tot hooguit een tiental. Het verschil in aantalontwikkeling met de eveneens uit Zuid-Europa opstomende Cetti's Zanger, die geen last schijnt te hebben van de recente wat koudere winters, is frappant.

Lijsters tot en met gorzen

Het aantal gevonden paren *Kramsvogel* daalde tot onder de tien. Vooral solitaire paren zijn onopvallend en zullen niet volledig in kaart worden gebracht. Desondanks is het zonneklaar dat deze lijster, na een eerdere snelle opkomst in het laatste kwart van de 20^e eeuw, inmiddels weer op verdwijning afstevent. De oorzaken zijn onduidelijk, temeer daar in nabije gebieden in Wallonië (Jacob *et al.* 2010) en Nordrhein-Westfalen (Grüneberg *et al.* 2013) lokaal nog steeds fikse aantallen broeden.

Het aantal *Tapuiten* nam vooral in 2013 in vrijwel alle kerngebieden verder af. In dat jaar werden in het Drents-Friese Wold 27 territoria geteld (tegen 34-54 in 2007-12), in de duinen van Noord-Holland 54 (tegen 67-78) en op Ameland 25 (tegen 26-30). Een opleving op Texel (31, tegen 19-29) vormde de uitzondering. Vergrassing, onder andere veroorzaakt door afgenomen konijnenpopulaties, maakt terreinen ongeschikt voor Tapuiten. Daarnaast is er in veel gebieden te weinig voedsel (gevarieerd insectenaanbod) aanwezig. Lokaal vertonen relatief veel embryo's groeifwijkingen en bevatten eieren hoge concentraties dioxines. Predatie door Vossen, in het bijzonder op broedende vrouwtjes, speelt lokaal een rol van betekenis. Vermoedelijk doet een combinatie van verschillende factoren de Tapuit de das om (van Oosten *et al.* 2014).

De aantalsontwikkeling van de *Grote Gele Kwikstaart* vertoont opmerkelijke regionale verschillen. In Twente, de Achterhoek en Zuid-Limburg namen de aantallen na een tweetal opnieuw wat koudere winters wederom af. In Zuid-Limburg kwamen ze vermoedelijk zelfs op een dieptepunt dat sinds midden jaren negentig – maar toen na twee waarlijk strenge winters – niet meer bereikt was. In het licht van deze malaise is het frappant hoe goed de soort zich wist te handhaven in Noord-Brabant. In deze provincie broedde hij tot de eeuwwisseling alleen in klein aantal in de Kempen, maar huizen inmiddels jaarlijks 30-50 paren. Terwijl de aantallen in de Kempen wat afnemen, nemen ze in het midden en noordwesten van de provincie toe. Corresponderend hiermee verandert de broedplaatskeus van Brabantse Grote

Gele Kwikstaarten: watermolens raken uit de gratie, sluiscomplexen en rioolwaterzuiveringsinstallaties komen in trek (Rahder & Teerink 2014).

De hooguit enkele tientallen paren *Europese Kanaries* moeten tegenwoordig worden bijeengeschraapt. Ze zitten vrijwel allemaal langs de oostgrens, met name in Limburg, bij Venlo en Vaals (figuur 7). Ook daar lopen de aantallen hard terug. Zeven Zuid-Limburgse steden en stadjes leverden in 2002 nog 60 paren op, tegen 30 in 2006 en 7 in 2012 (Bakhuizen *et al.* 2013). Met een sterke afname bezuiden ons land in Wallonië (België) en Frankrijk (Jacob *et al.* 2010) zal de instroom van Europese Kanaries in Nederland droogvallen en ligt een verdere afname in het verschiet.

In de late zomer van 2011 kwam in Scandinavië opvallende trek van *Witbandkruisbekken* op gang. Het leidde tot enkele waarnemingen in ons land en een mogelijk broedgeval op Terschelling. Het paartje, een adulte vrouw en een nogal geel gekleurde man, was van eind april tot begin juni 2012 aanwezig, alarmeerde ook voor Havik en Gaai, maar duidelijke aanwijzingen voor een broedgeval ontbraken. In Denemarken werd dat voorjaar het eerste zekere broedgeval vastgesteld (R. Christensen).

De 14 respectievelijk 12 in 2012 en 2013 gevonden territoria bieden *Roodmussen* weer wat respijt. Na een opkomst eind jaren tachtig en in de jaren negentig leek de soort weer te verdwijnen. Territoria lagen vrijwel uitsluitend in de kuststrook, al kunnen Roodmussen ook diep in het binnenland wekenlang verblijf houden, zoals bij Montfort L in 2013. Aanwijzingen voor een nest zijn schaars (Zuid-Kennemerland NH en Terschelling 2012, Vlieland en Texel 2013). Een adulte man Roodmus in Zuid-Kennemerland in 2012 was gepaard met een vrouw *Mexicaanse Roodmus* *Carpodacus mexicanus*, een veel gehouden kooivogel. De vogels werden met nestmateriaal gezien, zodat de vangst later dat seizoen van een afwijkende eerstejaars op Vogelringstation Van Lennep, enkele kilometers verderop, intrigeert.

Van de *Grauwe Gors* werden in 2012 territoria aangetroffen in Oost-Groningen (slechts 1, tegen 8 in 2011) en het rivierengebied (4, plus 6 kortstondig zingende vogels). De waarnemingen in het rivierengebied sluiten aan op een wat talrijker optreden langs de Rijn in Nordrhein-Westfalen in dat jaar. In 2013 werd geen enkel territorium gevonden in heel Nederland, waarmee de soort voor het eerst sinds mensenheugenis op de broedvogellijst ontbrak.

DANKWOORD

Dat we in ons land goed op de hoogte zijn van de ontwikkelingen bij broedvogels, is in hoge mate te danken aan de voorbeeldige inzet van talloze vogelaars. In de jaarrapporten worden hun namen vermeld. Een speciaal woord van dank aan de Districtscoördinatoren in 2012-13: R. Alma, J.J. Bakhuizen,

L. Ballering, P.Y. Bergkamp, P. de Boer, D. Buisman, R.J. Buijs, A.J. van Dijk, I. Hagens, R. Hullegie, B. Hulsebos, M. Jansen, R. Kleefstra, M. Klootwijk, M. Koster, G. Lamers, P. Leemreide, J. Peeters, J. Postma, B. van Setten, A. Stip, W. Stoopendaal, G. Tamminga, R. Terlouw, S. Terlouw, J. Tjoelker, H.P. Uebelgünn, E. de Visser en I. Wesseling. Deze samenvatting van de jaarrapporten werd verzorgd door Fred Hustings met een bijdrage van Kees Koffijberg. Lara Marx maakte de figuren.

LITERATUUR

- Bakhuizen J.J., H.P. Uebelgünn & G. Lamers. 2013. Zeldzame broedvogels in Limburg in 2012. Limburgse Vogels 23: 59-68.
- Beemster N., F.E. de Roder, F. Hoekema & R.G.M. van der Hut. 2012. Broedvogels in de moeraszone van de Oostvaardersplassen in 2005-2011 met een overzicht van langjarige ontwikkelingen. A&W-rapport 1702. Altenburg & Wymenga, Feanwâlden.
- Bekhuis J., J. Nienhuis, E. Wymenga, N. Beemster & R. van Beusekom. 1993. Opmars van de Buidelmees *Remiz pendulinus* in Nederland in de periode 1988-92. Limosa 66: 97-106.
- Boele A. 2012. De Steltkluut als broedvogel in Nederland in 1990-2011. Limosa 85: 68-72.
- Boele A., F. Hustings, J. van Bruggen, A.J. van Dijk, J.W. Vergeer & C.L. Plate. 2014a. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2010 en 2011. Limosa 87: 1-19.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & C.L. Plate. 2014b. Broedvogels in Nederland in 2012. Sovon-monitoringrapport 2014/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & T. van der Meij. 2015. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon-monitoringrapport 2015/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Brouwer G.A. 1938. Kleine invasie van Witgewangde Sterns (*Chlidonias hybrida* (Pallas)), die in 1938 op 2 plaatsen in Nederland broedden. Ardea 27: 156-163.
- Buijs R.J. & P.G. Gelderblom. 2013. Ringonderzoek sluizencomplex Amerongen 2012. Verslag in eigen beheer, Oud-Vossemeer.
- Camphuysen C.J. 2013. A historical ecology of two closely related gull species (*Laridae*): multiple adaptations to a man-made environment. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Deuzeman S. & R. Slaterus. 2014. Actueel voorkomen van Rosse Stekelstaarten in Nederland. Sovon-rapport 2014/36. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Dijk A.J. & A. Boele. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Dijk A.J., M. Noback, G. Troost, J.W. Vergeer, H. Sierdema & C. van Turnhout. 2013. De introductie van Autocuster in het Broedvogel Monitoring Project. Limosa 86: 94-102.
- van Geneijgen P. 2014. Herkomst en populatiedynamiek van broedende Slechtvalken *Falco peregrinus* in Nederland : de eerste 24 jaar van een populatie in opbouw. De Takkeling 22 : 148-162.
- Gerritse W. 2014. Eerste geslaagde broedgeval van de Rode Wouw in Salland. Vogels in Overijssel 13 : 35-37.
- Grüneberg C., S.R. Sudmann, J. Weiss, M. Jöbges, H. König, V. Laske, M. Schmitz & A. Skibbe. 2013. Die Brutvögel Nordrhein-Westfalens. NWO & LANUV (Hrsg.), LWL-Museum für Naturkunde, Münster.
- Henderson I. 2009. Progress of the UK Ruddy Duck eradication programme. British Birds 102: 680-690.
- Holling M. & The Rare Breeding Birds Panel. 2015. Rare breeding birds in the UK in 2013. British Birds 108: 373-422.
- Unsen F. 1991. Karaktergetallen van de winters vanaf 1706. Zenit 18: 313-315.
- Jacob J.-P., C. Dehem, A. Burnel, J.-L. Dambiermont, M. Fasol, T. Kinet, D. van der Elst & J.-Y. Paquet. 2010. Atlas des oiseaux nicheurs de Wallonie 2001-2007. Serie Faune-Flore-Habitats 5. Aves et Région Wallonne, Gembloux.
- van der Jeugd H. 2012. Populatiedynamische parameters van brandganzen in Nederland. Vogeltrekstation rapport 2012-02. Vogeltrekstation, Wageningen.
- van der Jeugd H.P., B.J. Ens, M. Versluijs & H. Schekkerman. 2014. Geïntegreerde monitoring van vogels van de Nederlandse Waddenzee. Vogeltrekstation rapport 2014-01/Sovon-rapport 2014-18. Vogeltrekstation/Sovon Vogelonderzoek, Wageningen/Nijmegen.
- JMBB 2013. Trends of breeding birds in the Wadden Sea 1991-2009 – a progress report. Common Wadden Sea Secretariat, Wilhelmshaven.
- de Jong J. 2014. Aantal broedgevallen gehalveerd. Nieuwsbrief Uilen 2014. Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland.
- Kikkert J.E. 2013. Geslaagd broedgeval van de Hop op De Hamert in 2012. Limburgse Vogels 23: 73-77.
- van Kleunen A., K. Koffijberg, J. Nienhuis, P. de Boer, C.J. Smit, K. Oosterbeek & M. van Roomen. 2012. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2009 en 2010. Sovon-rapport 2012/49, IMARES-rapport Co42. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen, IMARES, Texel & WOT/Alterra, Wageningen.
- Lensink R, G. Ottens & T. van der Have. 2013. Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding. Limosa 86: 49-67.
- Lok T., Overdijk O., Horn H. & Piersma T. 2009. De Lepelaarpopulatie van de Wadden: komt het einde van de groei in zicht? Limosa 82: 149-157.
- Lok T., O. Overdijk, J.M. Tinbergen & T. Piersma. 2013. Seasonal variation in density dependence in age-specific survival of a long-distance migrant. Ecology 94: 2358-2369.
- van Oosten H., C. van Turnhout, C.A. Hallmann, F. Majoor, M. Roodbergen, H. Schekkerman, R. Versluijs, S. Waasdorp & H. Siepel. 2014. Site-specific dynamics in remnant populations of Northern Wheatears *Oenanthe oenanthe* in the Netherlands. Ibis 157: 91-102.
- Rahder J. & S. Teerink. 2014. De grote gele kwikstaart als broedvogel in Noord-Brabant in 2013. www.grotegelekwik.nl
- Remeeus A. & V. van der Spek. 2013. Broedgeval van Raaf in Zuid-Holland in 2012. Limosa 86: 16-19.
- Schekkerman H. 2012. Aantalsschattingen van broedende ganzen in Nederland. Een evaluatie en kwantificering van onzekerheidsmarges. Sovon-rapport 2012/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- van Seggelen C. 2012. Klein Vink op stelten: broedgeval van een Steltkluut. Limburgse Vogels 22: 97-99.
- van Strien A. & J. Pannekoek. 1999. Missen is gissen. Ontbrekende tellingen in vogelmeetnetten. Limosa 72: 49-54.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein & P.A. Wolf. 2013. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2012. RWS Centrale Informatievoorziening BM 13.18, Lelystad.
- Strucker R.C.W., M.J.S. Hoekstein & P.A. Wolf. 2014. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2013. RWS Centrale Informatievoorziening BM 14.12, Lelystad.
- Verhees J. 2013. Bruinkopdiksnavelmees mysterie ontrafeld. Limburgse Vogels 23: 77-79.
- van der Winden J., M.J.M. Poot & P.W. van Horssen. 2010. Large birds can migrate fast: the post-breeding flight of the Purple Heron *Ardea purpurea* to the Sahel. Ardea 98: 395-402.
- Waardenburg P. 2014. Na jaren weer een broedgeval van de Rode Wouw in Oost-Twente (Hooge Lutte, 2013). Vogels in Overijssel 13: 31-33.
- Zwarts L., R.G. Bijlsma, J. van der Kamp & E. Wymenga. 2009. Living on the edge: Birds and wetlands in a changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist, the Netherlands.

Arjan Boele, Fred Hustings, Joost van Bruggen, Kees Koffijberg & Jan-Willem Vergeer, Sovon Vogelonderzoek Nederland. Postbus 6521, 6503 GA Nijmegen; arjan.boele@sovon.nl.

Calijn Plate & Tom van der Meij. Centraal Bureau voor de Statistiek, Postbus 24500, 2490 HA Den Haag.

Rare and colonial breeding birds in the Netherlands in 2012-2013

This paper reviews numbers and trends of rare and colonial breeding birds in the Netherlands in 2012-13. Data were derived from a national monitoring scheme, coordinated by Sovon Dutch Centre for Field Ornithology, as part of a governmental ecological monitoring scheme. It is carried out in close collaboration with Statistics Netherlands (CBS, trend analyses) and focuses on 17 colonial breeding birds and about 100 scarce and rare breeding birds. Fieldwork is conducted according to standardised methods, mainly by dedicated birdwatchers, assisted by species' specialists or species working groups. Counts in the Wadden Sea are part of the trilateral TMAP-scheme. For many species, data presented here refer to censuses of the national breeding population. Other species are only monitored in key sites, including all Natura 2000 sites. Table 1 lists population figures and trends of all species concerned, with details on coverage.

Highlights among breeding birds in 2012 and 2013 included Smew (2-3 pairs of unknown origin), Atlantic Great Cormorant of the subspecies *carbo* (2-3), European Shag (1-2, one individual ringed in Scotland), Red Kite (1-2, first sign of structural settlement since the 1970s), White-tailed Eagle (4-5), Little Crake (2-3 accepted by the rarities committee), Baillon's Crake (19-37, benefitting from newly developed breeding sites), Common Crane (5-9, further prospecting pairs at new sites), Whiskered Tern (11-26), Eurasian Eagle Owl (11-16), European Bee-eater (2-3), Eurasian Hoopoe (1 successful pair in 2012 in Limburg) and Cetti's Warbler (estimate 550-750, full coverage becoming increasingly difficult due to rapid expansion).

Many thriving species continued their increase (often also their expansion in range) in 2012-13, e.g. Great White Egret, Peregrine Falcon, Mediterranean Gull, Great Black-backed Gull, European Nightjar, Middle Spotted Woodpecker and Northern Raven. Besides, relatively large numbers of Spotted Crakes were reported in both years, and good numbers of Corn Crakes in 2012. Earlier increases in Great Cormorant and Purple Heron have recently stabilised. The previous increase in Little Egret also stopped, as recent cold winters lead to increased winter mortality and a subsequent decline in the breeding population and range.

For species showing long term declines the situation hardly changed. Pied Avocet seems to stabilise at low level after a decline in the past decade. Populations of e.g. Hen Harrier, Ruff, Short-eared Owl and Eurasian Wryneck have become very small. A pronounced range contraction (and decrease) continued in Fieldfare, Eurasian Penduline Tit and European Serin, whereas Black Grouse (reinforcement with birds from elsewhere failed), Crested Lark and Corn Bunting (no records in 2013, for the first time in history) are likely to disappear as breeding birds very soon. Below-average numbers in 2012-13 were recorded in Sandwich Tern (only Wadden Sea, normal numbers in Delta area), Western Barn Owl (low abundance of voles in combination with weather conditions) and Sand Martin (after peak year 2011). Grey Heron, and locally also Common Kingfisher and Grey Wagtail, suffered from the recent series of colder winters.